

УДК 65.016.8:65.011.2

Пересада Т.М., доцент
Федорук О.В., асистент
Національний транспортний університет

ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ ЯК БАЗОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПОШУКУ ШЛЯХІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Пересада Т. М., Федорук О. В. Фінансовий аналіз як базовий інструмент пошуку шляхів забезпечення сталого розвитку сучасного підприємства. В статті обґрунтовано теоретичні аспекти аналізу фінансового стану підприємств, досліджено й уточнено економічну сутність поняття «фінансовий аналіз суб'єктів господарювання».

Пересада Т. Н., Федорук О. В. Финансовый анализ как базовый инструмент поиска путей обеспечения устойчивого развития современного предприятия. В статье обоснованы теоретические аспекты анализа финансового состояния предприятий, исследована и уточнена экономическая сущность понятия «финансовый анализ субъектов хозяйствования».

Peresada T. M., Fedoruk O. Financial analysis as basic instrument of ensuring paths searching of sustainable development of modern enterprise. The article grounds theory of enterprises' financial analysis, researches and specifies economic intension «economic players' financial analysis».

Постановка проблеми. Протягом останніх років на функціонування підприємств суттєво вплинула світова економічна криза, яка зумовила необхідність адаптації до нових умов господарювання. Особливого значення набуває економічний аналіз фінансового стану суб'єктів підприємницької діяльності в контексті оперативного забезпечення керівництва інформацією, що дає змогу приймати оптимальні управлінські рішення. Ефективність функціонування підприємств в сучасних умовах в значній мірі залежить від обґрунтованості прийнятих управлінських рішень, які базуються на даних ретроспективного та перспективного фінансово-економічного аналізу.

Крім того, попередження розвитку негативних кризових явищ на підприємстві можливе тільки за умови забезпечення топ-менеджменту інформацією про поточний рівень фінансової стійкості та здатність суб'єкта господарювання до подальшого розвитку. Проведення фінансового аналізу дає змогу виявити симптоми та причини виникнення кризових явищ, оцінити імовірність настання банкрутства на мікроекономічному рівні.

Проте, сьогодні відсутнє належне теоретико-методологічне забезпечення фінансового аналізу діяльності підприємств. Досить актуальним стає проведення системних досліджень з питань формування цілісної наукової парадигми фінансового аналізу, визначення функціональних та інституційних його особливостей, що сприятиме підвищенню об'єктивності інформації про функціонування та перспективи розвитку вітчизняних суб'єктів господарювання та економіки в цілому. Також в умовах інтеграції українських підприємств у міжнародний економічний простір виникає необхідність єдиного тлумачення і методології дослідження такої різнопланової економічної категорії як «фінансовий аналіз».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вирішення окремих проблем, пов'язаних з розробленням теоретико-методологічних та організаційних аспектів розвитку фінансово-економічного аналізу підприємств, зробили М.С. Абрютіна, М.І. Баканов, О.М. Бірман, О.І. Гадзевич, В.А. Євтушевський, І.І. Єлісеєва, Л.С. Козак, А.М. Кузьмінський, Н.С. Лісціан, Є.В. Мних, І.Ф. Прокопенко, Г.В. Савицька,

В.І. Самборський, В.М. Федосов, М.Г. Чумаченко, В.Г. Швець, А.Д. Шеремет та інші вчені. Незважаючи на значний науковий доробок вітчизняних і зарубіжних науковців, низка теоретичних питань у галузі фінансового аналізу ще недостатньо досліджена та потребує додаткового вивчення. Зокрема аналіз економічної літератури свідчить про наявність різноманітних тлумачень сутності фінансового аналізу. Також недостатньо глибоко розроблено теоретичні, методологічні і прикладні аспекти організації фінансового аналізу на підприємствах.

Постановка завдання. Метою даної статті є обґрунтування теоретичних основ аналізу фінансового стану підприємств, дослідження й уточнення економічної сутності поняття «фінансовий аналіз суб'єктів господарювання».

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні, коли підприємства здійснюють господарську діяльність самостійно і на власний ризик з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку, значення фінансового аналізу як засобу пошуку шляхів забезпечення сталого розвитку мікроекономічних систем суттєво посилюється. Однією із цілей фінансового аналізу є своєчасне виявлення ознак банкрутства суб'єктів підприємницької діяльності. На основі фінансового аналізу приймаються управлінські рішення щодо попередження збитковості та забезпечення розвитку підприємств. Проведення раціональної політики в сфері фінансів, інвестицій, ціноутворення і маркетингу дає змогу підприємству запобігти банкрутству, зберігати протягом багатьох років ділову активність, прибутковість і високу репутацію виробника якісної продукції.

З метою попередження банкрутства необхідно систематично проводити фінансовий аналіз підприємств, що являє собою багатоцільовий інструмент, за допомогою якого приймаються обґрунтовані інвестиційні та фінансові рішення, оцінюються наявні ресурси, виявляються тенденції їх використання, формуються прогнози розвитку суб'єктів господарювання [1]. Тільки ті підприємства, на яких налагоджена аналітична робота, здатні розпізнати перші ознаки кризових явищ та оперативно відреагувати на них.

В економічній літературі наводиться різна інтерпретація сутності поняття «фінансовий аналіз». Так, І.А. Бланк визначає фінансовий аналіз як процес дослідження фінансового стану й основних результатів фінансової діяльності підприємства з метою виявлення резервів підвищення його ринкової вартості та забезпечення ефективного розвитку [2, с. 75]. Деякі вчені-економісти переконані, що сутність фінансового аналізу полягає в оцінці та прогнозуванні фінансового стану підприємства за даними бухгалтерської звітності й обліку [3, с. 8].

У своїй роботі В.В. Ковальов дає тлумачення фінансового аналізу як засобу накопичення, трансформації та використання інформації фінансового характеру [4, с. 54]. Подібної думки дотримується Л.А. Лахтіонова, інтерпретуючи фінансовий аналіз, як систему способів накопичення, опрацювання, трансформації та використання інформації фінансового характеру з метою забезпечення життєдіяльності господарюючого суб'єкта в умовах дії ринку та панування конкуренції [5, с. 15].

Цікавою є думка А.Д. Шеремета, який вважає, що фінансовий аналіз є прерогативою вищої ланки управлінських структур підприємства, здатних впливати на формування фінансових ресурсів і на потоки грошових коштів, ефективність управлінських рішень, пов'язаних з визначенням ціни продукції, заміною устаткування чи технології, фінансово-економічним зростанням підприємства [6, с. 9].

Крім того, фінансовий аналіз розглядається як галузь економічної науки, що досліджує вплив прийнятих і запланованих господарських рішень, спрямований на покращення фінансового стану підприємства, підвищення ефективності використання наявних активів, підтримку спроможності фірми вчасно погашати свої зобов'язання [7, с. 5].

Також фінансовий аналіз визначають як складову аналітичного економічного дослідження з вивчення рівня і динаміки фінансових показників у їх взаємозв'язку та взаємозумовленості з метою прийняття ефективних управлінських рішень для забезпечення

внутрішньої і зовнішньої діяльності господарюючих суб'єктів, сталого економічного розвитку і стійкого фінансового стану підприємств [8, с. 10].

Варто сказати, що головною метою фінансового аналізу є аналіз фінансового стану підприємства як комплексного поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин на мікроекономічному рівні, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів [9, с. 282–283]. Фінансовий стан підприємства може бути стійким, нестійким і кризовим. Здатність суб'єкта підприємницької діяльності своєчасно здійснювати платежі, фінансувати свою діяльність на розширеній основі свідчить про його стійкий фінансовий стан. У ринковій економіці фінансовий стан підприємства, власне, характеризує кінцеві результати його діяльності [10, с. 277].

Для оцінки стійкості фінансового стану підприємств використовують систему показників, що характеризують зміни структури капіталу суб'єктів господарювання за розміщенням і джерелами формування, а також зміни ефективності й інтенсивності використання капіталу, платоспроможності та кредитоспроможності підприємств, запасу їх фінансової стійкості [11, с. 95]. Для забезпечення основних принципів аналізу – системності і комплексності, економічності, націленості на вирішення проблем, – перед його проведенням необхідно сформулювати систему аналітичних показників. Аналіз фінансового стану підприємства базується переважно на відносних показниках, так як ці показники можна порівняти із загальноприйнятими нормами для оцінки ступеня ризику і прогнозування імовірності банкрутства, аналогічними даними за попередні роки для вивчення тенденції зміни фінансового стану суб'єкта господарювання.

Аналіз фінансової звітності полягає в застосуванні аналітичних інструментів та методів щодо показників фінансових документів з метою виявлення суттєвих зв'язків і характеристик, необхідних для прийняття управлінських рішень. Враховуючи практику фінансового аналізу, можна виділити шість основних видів аналізу фінансової звітності, а саме [11, с. 97–98]:

- горизонтальний (часовий) аналіз, який ґрунтується на порівнянні кожної позиції звітності з попереднім періодом;
- вертикальний аналіз, що полягає у визначенні структури фінансових показників;
- трендовий аналіз – порівняння кожної позиції звітності з попередніми періодами і визначення тренду, тобто основної тенденції динаміки показників;
- аналіз відносних показників (фінансових коефіцієнтів) – розрахунок числових відношень різних форм звітності, визначення взаємозв'язків між показниками;
- порівняльний аналіз, який базується на порівнянні показників підприємства з показниками його дочірніх підприємств і підрозділів, а також конкурентів;
- факторний аналіз – аналіз впливу окремих факторів на результативний показник.

Власне, аналіз фінансової звітності є попереднім аналізом фінансового стану підприємства, який дозволяє зробити висновок про його фінансову стійкість і характер використання фінансових ресурсів. Більшість методик аналізу фінансового стану суб'єктів підприємницької діяльності передбачають розрахунок таких груп показників: платоспроможності, кредитоспроможності та фінансової стійкості [11, с. 106].

В залежності від поставлених завдань фінансовий аналіз підприємств може здійснюватися в таких формах [12, с. 34–35]:

- експрес-аналіз, призначений для отримання загального уявлення про фінансовий стан фірми на основі форм зовнішньої бухгалтерської звітності;
- комплексний фінансовий аналіз, спрямований на отримання цілісної оцінки фінансового стану підприємства на основі форм зовнішньої бухгалтерської звітності;
- фінансовий аналіз як частина загального дослідження бізнес-процесів фірми, який має на меті отримання комплексної оцінки всіх аспектів діяльності суб'єкта господарювання;

– орієнтований фінансовий аналіз, призначений для вирішення пріоритетної фінансової проблеми фірми.

Розвиток ринкової економіки породжує потребу в диференціації економічного аналізу на внутрішній – управлінський і зовнішній – фінансовий аналіз, який є складовою частиною економічного аналізу (рис. 1, табл. 1) [13]. Економічний аналіз являє собою процес діагностики стану підприємства з метою виявлення недоліків і резервів, вироблення рекомендацій для прийняття управлінських рішень. Аналіз фінансово-економічної діяльності підприємства дає змогу дослідити загальний господарський стан і тенденції розвитку фірми на основі виявлення взаємозалежностей між різними фінансовими показниками.

Рис 1. - Місце фінансового аналізу в системі економічного аналізу підприємств

Таблиця 1

Порівняльна характеристика фінансового й управлінського аналізу підприємств

Ознака порівняння	Фінансовий аналіз	Управлінський аналіз
1. Об'єкт аналізу	Підприємство як єдине ціле	Підприємство як єдине ціле, так і його різні сегменти
2. Джерела інформації	Форми бухгалтерської звітності	Увесь комплекс економічної інформації
3. Одиниці виміру для розрахунку показників	Грошова форма	Будь-які напрями оцінки і грошові одиниці
4. Періодичність аналізу	Звітність складається щорічно або щоквартально	Звітність складається у міру необхідності і тільки для внутрішніх регламентацій
5. Доступність інформації	Інформація доступна для всіх	Інформація конфіденційна

Процедура проведення фінансового аналізу визначається залежно від поставлених завдань. Загальна структура фінансового аналізу підприємства подана на рис. 2.

В процесі проведення аналізу фінансового стану підприємств, як правило, використовуються такі прийоми [14, с. 17–18]:

1. Аналіз відносних показників (коефіцієнтів) – розрахунок відношень між окремими показниками балансу підприємства, Звіту про фінансові результати та інших форм звітності.

2. Порівняльний аналіз – порівняння звітних показників діяльності з розрахунковими, показниками минулих років, середніми галузевими, показниками конкурентів, передових вітчизняних і зарубіжних підприємств.

3. Маржинальний аналіз – метод оцінювання й обґрунтування управлінських рішень у бізнесі на основі виявлення причинно-наслідкових зв'язків між обсягами продажу, собівартістю, прибутком і поділу витрат на постійні та змінні.

4. Факторний аналіз виконується для визначення впливу окремих факторів (показників) на результативний показник, здійснюють за допомогою детермінованого та стохастичного моделювання. Факторний аналіз може бути як прямим, коли

результативний показник розподіляють на окремі складові, так і зворотним, коли його окремі елементи поєднують у загальний результативний показник.

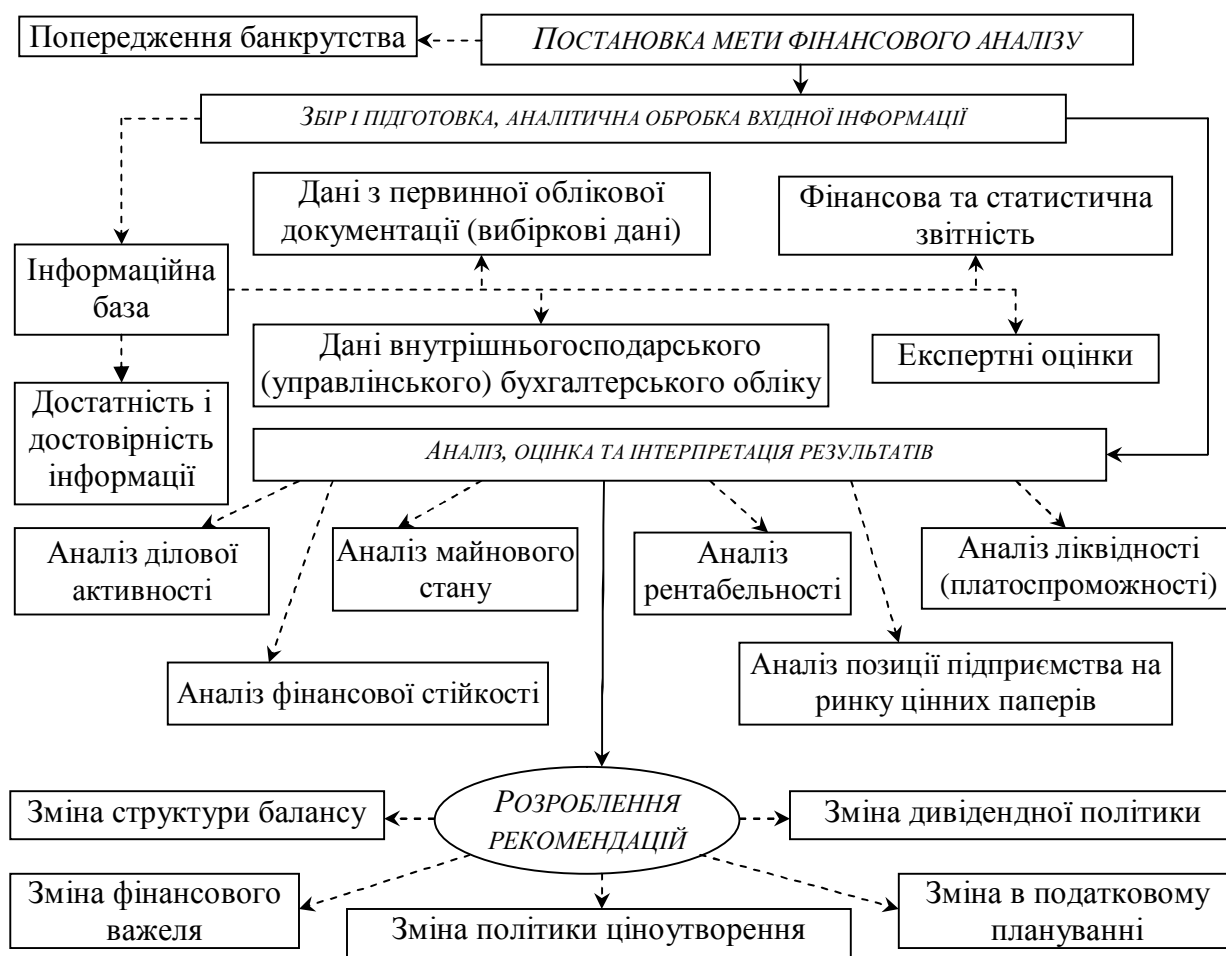

Рис. 2. - Послідовність проведення фінансово аналізу на мікроекономічному рівні

5. Імовірно-стохастичний аналіз (дисперсійний, регресійний, кореляційний, компонентний, дискримінантний, кластерний) застосовують для визначення стохастичних взаємозв'язків між явищами і процесами у фінансовій діяльності підприємства.

Фінансовий аналіз спрямований на всебічну оцінку фінансового стану підприємства, зокрема його ділової активності, одержання найбільш інформативних індикаторів фінансово-господарської діяльності на мікроекономічному рівні [6, с. 9]. В економічній літературі наводиться ряд цілей фінансового аналізу, а саме: всебічна оцінка фінансового стану з метою пошуку резервів підвищення рентабельності виробництва як основи стабільної роботи підприємств [9, с. 283]; розроблення прогнозів майбутніх умов функціонування суб'єктів підприємницької діяльності [2, с. 7–10]; виявлення змін у фінансовому стані в просторово-часовому розрізі, визначення базових факторів, які впливають на фінансовий стан підприємств, прогнозування основних тенденцій їх розвитку [4, с. 54–59].

Висновки. Таким чином, провідне місце в процесі діагностики імовірності банкрутства підприємств належить саме фінансовому аналізу, який може виконуватися на основі неформалізованих і формалізованих моделей. За допомогою фінансового аналізу визначаються напрямки інвестування, здійснюється прогнозування фінансового стану, а також виявляються проблеми управління на мікроекономічному рівні.

Слід підкреслити, що підприємства, на яких систематично проводиться аналітична робота, здатні розпізнати ранні ознаки появи кризових явищ та оперативно відреагувати на них. Фінансовий аналіз дозволяє ефективно управляти фінансовими ресурсами,

виявляти оптимальні напрямки їх використання, розробляти прогнози розвитку підприємства на найближчу і віддалену перспективу. Також на основі фінансового аналізу здійснюється оцінка результатів виробничо-господарської та фінансової діяльності підприємств.

Крім того, аналіз фінансового стану суб'єктів підприємницької діяльності є науковою базою прийняття управлінських рішень у бізнесі: з його допомогою вивчаються тенденції розвитку фірми, досліджуються фактори зміни результатів діяльності, обґрунтовуються бізнес-плани, проводиться своєчасне виявлення і ліквідація недоліків у фінансовій діяльності, виявляються резерви підвищення ефективності виробництва, оцінюються результати діяльності підприємства, розробляється економічна стратегія його розвитку.

Список використаних джерел:

1. Козак Л.С. Антисипативна концепція управління підприємствами в системі антикризового менеджменту / Л.С. Козак, О.В. Федорук // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2010. – № 668. – С. 81–87.
2. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. Т. 1 / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 1999. – 559 с.
3. Єлісеєва О.К. Методи та моделі оцінки і прогнозування фінансового стану підприємств: моногр. / О.К. Єлісеєва, Т.В. Решетняк. – Краматорськ: ДДМА, 2007. – 208 с.
4. Ковалев В.В. Финансовый анализ. Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности / Ковалев В.В. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 519 с.
5. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: монографія / Л.А. Лахтіонова– К.: КНЕУ, 2001. – 387 с.
6. Шеремет А.Д. Методика финансового анализа / А.Д. Шеремет, Е.В. Негашев. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 176 с.
7. Шиян Д.В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / Д.В. Шиян, Н.І. Строченко. – К.: А.С.К., 2005. – 240 с.
8. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз: підруч. / Ю.С. Цал-Цалко – 2-ге вид., доп. – Житомир: Спілка економістів України, 2009. – 504 с.
9. Фінанси підприємств: підруч. / [Поддєрьогін А.М., Білик М.Д., Буряк Л.Д. та ін.]; за ред. О.М. Поддєрьогіна. – 4 вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 571 с.
10. Финансовый менеджмент: учеб. для вузов / [Поляк Г.Б., Акодис И.А., Краева Т.А. и др.]; под ред. Г.Б. Поляка. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 518 с.
11. Любушин Н.П. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: учеб. пособие для вузов / Любушин Н.П., Лещева В.Б., Дьякова В.Г. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 471 с.
12. Маренков Н.Л. Экономический анализ / Н.Л. Маренков, Т.Н. Веселова. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2004. – 416 с. – (Высшее образование).
13. Галушкіна А. Оцінка фінансової устойчивості промислового підприємства / А. Галушкіна // Проблеми теорії і практики управління. – 2008. – № 10. – С. 54–58.
14. Хома І.Б. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / І.Б. Хома, Н.І. Андрушко, К.М. Слюсарчик – Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2009. – 344 с.

Ключові слова: фінансовий аналіз, сталий розвиток, кризові явища, фінансовий стан, управлінські рішення, аналіз фінансової звітності, управлінський аналіз.

Ключевые слова: финансовый анализ, устойчивое развитие, кризисные явления, финансовое состояние, управленческие решения, анализ финансовой отчетности, управленческий анализ.

Keywords: financial analysis, sustainable development, crisis phenomena, financial condition, managerial decisions, financial statement analysis, managerial analysis.